

TEMİM ed-DÂRÎ VE RİVÂYETLERİ

Mahmut YEŞİL

Yrd. Doç. Dr., S.Ü.İlahiyat Fakültesi
Hadis Öğretim Üyesi

Sahâbe-i kirâm, Peygamber Efendimizin hayatı ve dinî uygulamalarının öğrenilmesinde, İslâm'ın doğuş günlerindeki tatbikatın sonraki nesillere aktarılmasında çok önemli görevler üstlenmiştir. Çünkü onlar vahyin inişine şahit olmuşlar, Kur'ân'ın ilk muhatapları olarak ayetleri dinlemiş, anlamış ve yaşamışlar, bu bilgileri sonraki nesillere aktarma işini de başarılı bir şekilde yürütmüşlerdir. Allah Teâlâ âyetlerinde,¹ Peygamber a.s. da birçok sözlerinde² sahâbe neslini methetmişler, değerlerine işaret etmişlerdir. Böylece onların, genel olarak güvenilir kişiler oldukları anlamıyla "adalet" vasfını haiz olmaları nass ile sabit olmuştur. Bu sıfat onların hata yapmayan, günahsız kişiler oldukları mânâsına gelmez. Ancak, büyük çoğunluğunda, rahle-i tedrisinde yetiştikleri yüce Zâtın ahlâkını ve güzel vasıflarını görmek, Efendimizin tesirini her biri üzerinde açık bir şekilde hissetmek mümkündür.

Meseleye bu açıdan baktığımız zaman, sayıları büyük rakamlarla ifade edilen sahâbîlerin çok iyi tanıtılması, hayat hikâyelerinin ve rivâyetlerinin tafsilâtı bir şekilde tetkiki gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, vahyin iniş sürecindeki uygulama ve anlayışın günümüze yansıtılmasında önemli görevler üstlenecektir.

Bu makalede, bazı özellikleri ile sahâbe arasında öne çıkan TemİM ed-Dârî (40/660) ele alınacaktır. Yukarıdaki bakış açısına göre, aslında niçin bu ismin seçildiğinin sebeplerini açıklamaya ihtiyaç yoktur. Ancak çalışmalarında dikkatimi çeken TemİM'in, Filistin bölgesinde yetişmiş bir Hıristiyan din adamı iken İslâm'ı seçmiş olması ve Medine'ye geldikten sonra yaptığı hizmetler, tercih sebebi olarak zikredilebilir.

TemİM ed-Dârî'nin İslâm öncesi hayatı hakkında doyurucu bilgi elde edilememiştir. Bu noktada çoğunlukla hadis ve tarih kaynaklarımızdaki sınırlı ve dolaylı rivâyetlerle iktifa edilmek zorunda kalınmıştır. Makrîzî (845/1441)'nin konu ile ilgili müstakil çalışması ve diğer yazılanlar incelenmiş, bilgilerin mümkün olduğu ölçüde ana kaynaklardan alınmasına özen gösterilmiştir.

Makalede, önce TemİM'in hayatı, Müslüman oluşu, iktâ meselesi ve Medine'de kaldığı süre içinde gerçekleştirdiği işler ele alınacak, ikinci bölümde ise, Peygamberimizin ondan dinleyerek minberden mü'minlere naklettiği "Cessâse" hadisine temas edilecek ve TemİM'in naklettiği diğer hadisler ele alınacaktır. Bu

¹ Bazıları için bkz., Bakara, 2/143; Âl-i İmrân, 3/110; Tevbe, 9/100; Haşr, 59/8.

² Bazıları için bkz., Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, 2. bs., İstanbul, 1992 Rikâk, 7; Fedâilü Ashâbi'n-Nebî, 5; Müslim İbn Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-III, thk. ve tkl., Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 2. bs., İstanbul, 1992, Fedâilü's-Sahâbe, 221, 222; Ebû Dâvûd, Süleyman ibn Eş'as, *Sünen*, I-V, 2. bs., İstanbul, 1992, Sünnnet, 10; Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed ibn İsmâ, *Sünen*, I-V, thk. ve şrh., Ahmed Muhammed Şâkir, 2. bs., İstanbul, 1992, Fiten, 45; Menâkıb, 58.

hadislerin kaynaklardaki yeri ve değerleri üzerinde durulacak, ifade ettikleri mânâ ve hükümlere yer verilecektir. Temîm'in Hıristiyan bir geçmişe sahip olması, mescitte ilk vaaz eden kişi olması ve gayba dair bir kaç rivâyeti sebebiyle, müsteşriklerin ve bazı Müslüman müelliflerin onun hakkında ortaya attıkları iddia ve kanaatleri de değerlendirmeye tâbi tutulacaktır.

Bütün bunların sonunda, Temîm ed-Dârî'nin İslâm'ı seçmesi, Medine'de yaptığı işler ve rivâyet ettiği hadislerden yola çıkarak onun samimiyeti sorgulanacak, art niyet olarak algılanacak bir durumun olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

I- Temîm ed-Dârî'nin Hayatı

Bu konuda en geniş bilgi, İbn Asâkir (571/1175)' in kitabında yer almaktadır.³ Sahâbî biyografisine dair eserler başta olmak üzere diğer kaynaklarda da meselenin bir tarafına ışık tutacak farklı bilgilere veya bazı kısa malûmatın tekrarı biçiminde açıklamalara rastlanmaktadır.

A- Kabilesi, Künyesi ve Nisbeti

Temîm'in nesebi kaynaklarda şu şekilde yer almaktadır: Temîm ibn Evs ibn Hârice ibn Sevd ibn Huzeyme ibn Zerrâ' ibn Adî ibn ed-Dâr ibn Hâni' ibn Habîb ibn Enmâr ibn Lahm ibn Adî ibn Amr ibn Sebe' ed-Dârî.

Künyesi Ebû Rukayye'dir. Temîm'in Rukayye isimli kızından başka evlâdi olmadığı için bu künye ile anılmıştır.⁴

Temîm'in mensup olduğu Lahm, bir Arap kabilesidir. Lahmîler, hicretten yaklaşık iki asır önce Yemen'den Beytül-Makdis/Kudüs'e gelmişler ve İsâ a.s.'in doğduğu bu bölgeye yerleşmişlerdir.⁵ Lahm kabilesi birçok koldan meydana gelmektedir. Bu kollardan biri de "dâr" dır.⁶ Dâr nisbeti ile ilgili birinci görüş budur. Bir başka görüşe göre ise bu nisbet dedesi "Dâr" dan dolaydır. Müslüman olmadan önce ibadet ettiği Deyr isimli kiliseye izafeten "Deyrî" şeklinde de ifade edilmiş, dâr nisbetinin denizci mânâsına geldiği de söylenmiştir.⁷

M.Ö. 1200 tarihi civarında Firavun'un zulmünden kaçarak, Mısır'dan göç eden İsrailoğullarına ev sahipliği yapan Filistin bölgesinde, Beytülahm veya Nâsıra

³ İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali ibn Hasan ibn Hibetillah ibn Abdillâh eş-Şâfiî, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, I-70, thk., Muhibbuddîn Amr ibn Ğarâme el-Amrâvî, Beyrut, 1995, XI, 52-82.

⁴ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Beyrut, trs., VII, 408; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf ibn Abdillâh ibn Muhammed en-Nemerî, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, Kahire, 1960, I, 193; İbn Asâkir, age, XI, 62; İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali ibn Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VII, Kahire, 1970, I, 256; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ ibn Şeref, *Tehzîbü'l-Esmâ' ve'l-Lüğât*, I-III, Beyrut, trs., I, 138; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed ibn Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübeldâ'*, I-XXII, thk., thr. ve tlk., Şuayb el-Arnaûd, 3. bs., Beyrut, 1985, II, 442; İbn Hacer, Ahmed ibn Ali el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, I. bs., Haydarabâd Dekken, 1907, I, 511.

⁵ Hatîb Adnân, "Kissatü Temîm", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-Lüğati'l-Arabiyye*, 65/1. c., 152-176, Dimeşk, 1990, 157; Ayrıca bkz., Kapar, Mehmet Ali, "Lahmîler", *DİA*, XXVII, 54-55.

⁶ Önkâl, Ahmet, "Dâr (Benî Dâr)", *DİA*, VIII, 483.

⁷ Nevevî, age, I, 138; Hamîdullah, Muhammed, *Mecmûatü'l-Vesâiki's-Siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebeviyyi ve'l-Hilâfeti'r-Râşide*, 6. bs., Beyrut, 1987, 130.

kasabasında doğan Hz. İsa'nın Hıristiyanlığı tesis etmesi ve İmparator Kostantinos'un 312 de bu dini kabul etmesiyle Hıristiyanlık hâkimiyeti arttı. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans'ın payına düşen bölgede Hıristiyanlık daha hızlı yayılmaya başladı.⁸

Bu tarihlerde bölgeye göç eden Lahm kabilesi ve Dâr oğulları da, Bizans nüfuzunun tesiriyle Hıristiyanlığı benimsemişlerdir. Ayrıca Lahm ve Cüzam kabilelerinin soyu Hz. İbrahim a.s.'a kadar uzanmaktadır. Bu kabile mensupları Yafer ibn Medyen ibn İbrahim a.s.'ın çocuklarıdır.⁹

B- Ticaret İçin Şam Yolculuğu

Dâr kabilesinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Temîm'in Müslüman olmadan önce yaşadığı en önemli hadise, birisi Müslüman iki arkadaşı ile yaptığı ticârî yolculuktur.¹⁰ Hıristiyan arkadaşı Adiy ibn Beddâ'dır. Birçok kaynakta bu zatın kimliği hakkında herhangi bir bilgi verilmezken Vâkıdî (207/822) Adiy'in Temîm'in kardeşi olduğunu ifade etmektedir.¹¹ Adiy, dininden ayrılmamış, Hıristiyan olarak ölmüştür. Ticaret için Şam'a yapılan yolculuğun üçüncü ferdi, Amr ibn el-Âs'ın azat ettiği Büdeyl ibn Mâriye'dir. Büdeyl, Sehm kabilesine mensuptur. Kaynaklarımızda mufassal olarak anlatılan hadiseyi, Buhârî (256/869)¹²den izleyelim. Buhârî, bâbin başında konu ile ilgili üç âyeti¹³ zikretmekte sonra da İbn Abbâs (68/687) rivâyetini nakletmektedir: "Benî Sehm kabilesinden bir kişi, Temîm ed-Dârî ve Adiy ibn Beddâ ile birlikte yolculuğa çıktı. Sehm oğullarından (Müslüman) arkadaşları (Büdeyl), Müslümanların bulunmadığı bir bölgede vefat etti. İki arkadaşı, terikesi ile birlikte (ailesine) geldiler. Fakat bu arada altın kaplamalı gümüş bir vazoyu kaybetmişlerdi. Rasûlullah s.a. onlara yemin ettirdi. Ancak, bir süre sonra kayıp Mekke'de bulundu. Vazo elinde bulunan kişiler, onu Temîm ve Adiy'den satın aldıklarını söylediler. Büdeyl'in yakınlarından iki kişi duruma müdahale ederek onun lehine yemin ettiler ve 'Andolsun ki bizim şahadetimiz, onların şahitliğinden daha gerçektir. Vazo da sahiplerine aittir.' dediler. Bu hâdise üzerine Mâide sûresinin 106. âyeti nazil oldu: "Ey İman edenler, birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi şahit olsun. Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkor, 'bu vasiyyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba menfaatine de olsa, Allah için yaptığımız şahitliği

süİFD / 21

93

⁸ Karaman, M. Lutfullah, "Filistin", *DİA*, XIII, 89-103, 89-90.

⁹ Vedîa Taha "Temîm ed-Dârî", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, V, 293-314, Bağdat, 1962, 295.

¹⁰ Bu seyahatle ilgili teferruat için bkz., İbn Asâkir, age, XI, 69-71; Zehebî, age, II, 444; Makrîzî, *Da'u'u's-Sâir fi Ma'rifeti Haberî Temîm ed-Dârî*, thk. ve tkl., Muhammed Ahmed Âşûr, I. bs., Beyrut, 1972, 81-95. Müellif burada konuyu "Kıssatü'l-Câm" başlığı altında ele almaktadır.

¹¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, 3. bs., Beyrut, 1985, V, 317; Ayrıca bkz., Miras, Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasan Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XII, 3. bs., Ankara, 1970, VIII, 244-245; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, 3. bs., İstanbul, 1971, III, 1829-30.

¹² Buhârî, Vesâyâ, 35.

¹³ Mâide, 5/106-108.

gizlemeyeceğiz, aksini yaparsak bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz' diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz."

Yukarıdaki İbn Abbâs rivâyetini Ebû Dâvûd (275/888)¹⁴ ve Tirmizî kitaplarında zikretmekte, Tirmizî, haberi "hasen-garîb" olarak değerlendirmektedir.¹⁵

Ticaretle uğraşan ve zengin bir kişi olduğu ifade edilen Temîm, aynı zamanda Beyt-i Makdis'in en meşhur rahiplerinden biriydi.¹⁶ Böyle bir insanın çok değerli bile olsa, bir vazoya tenezzül etmesi ve mensup olduğu dinde de yasak olan, emanete hiyanet, yalan gibi kötü davranışları irtikâb etmesi dikkat çeken bir noktadır. Temîm'in yaptığından pişman olduğunu biliyoruz ama, kiliseye giderek günahında kurtulmayı deneyip denemediğini bilmiyoruz.

Temîm işi gereği, deniz yolculukları yapıyor, uzak denizleri kat ediyor, ıssız çölleri geçiyordu. Kara ve deniz yolculukları esnasında gördüğü birtakım harikulâde şeyleri, yeni bir semâvî dinin zuhurunun işaretleri olarak algılıyordu. Ayrıca o, Muhammed a.s.'in peygamber olarak gönderildiği haberlerini de duymuştu.¹⁷

C- Müslüman Olması

Temîm'in ne zaman Müslüman olduğu konusunda farklı görüşler mevcuttur. Aslında bu konu, Dârîler heyetinin Hz.Peygamber'i ziyareti meselesiyle de yakından alakalıdır. Hadis metinlerinde, yukarıda bahsi geçen vazo olayının zamanı belirtilmemektedir. Konuyu ele alan müellifler, elerindeki malzemeye göre kanaat izhar etmektedirler. Önce, Dârî heyetlerine temas etmek uygun olacaktır.

Kaynaklarımızdaki farklı bilgiler telif edildiğinde, Dârîlerden Hz. Peygamber'e iki kere heyet geldiği anlaşılmaktadır. Birincisi, hicretten önce diğeri sonradır.¹⁸ Hicretten önce gelen heyet altı kişidir: Temîm ibn Evs, kardeşi Nuaym ibn Evs, Yazîd ibn Kays, Ebû Hind ibn Abdillâh, kardeşi Tayyib ibn Abdillâh ve Fâkih ibn Nu'mân. Hicretten önce Mekke'ye geldikleri sarîh olarak ifade edilen bu heyetkiler İslâm'ı kabul etmişler ve Hz. Peygamber'den iktâ talebinde bulunmuşlardır. Haberin râvîsi Ebû Hind, taleplerini Rasûlullah'ın kabul ettiğini, bunu bir belge ile tevsik ettiğini belirtmiş, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra belgeyi yeniden almak için tekrar ziyaret ettiklerini ifade etmiştir. Bu haberin son kısmında râvî, Hz. Peygamber'in şu sözünü nakletmektedir: "*Şimdi gidin ve hicret ettiğimi duyuncaya kadar gelmeyin.*" Bu söz de ziyaretin iki kere gerçekleştiğine işaret etmektedir.¹⁹

SÜİFD / 21

¹⁴ Ebû Dâvûd, Akdiye, 19.

¹⁵ Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân-5, 20. Tirmizî 19. bâbda Temîm ed-Dârî rivâyetini zikretmektedir. Olayı tafsilâtli olarak anlatan bu rivâyeti müellif "garîb" olarak değerlendirmekte, senedindeki Ebu'n-Nadr künyeli Muhammed ibn es-Sâib el-Kelbî'den dolayı rivâyetin isnâdının sahîh olmadığına hükmetmektedir.

¹⁶ Miras, age, VIII, 244.

¹⁷ Hatîb Adnan, "Kıssatü Temîm ed-Dârî", *Mecelletü'l-Mecmail-Lügati'l-Arabîyye*, 65/1, 152-176, Dimeşk, 1990, 157-8.

¹⁸ Hamîdullah, age, 129-130.

¹⁹ İbn Asâkir, age, XI, 64; Kalkaşendî, Ahmed ibn Ali, *Subhu'l-A'shâ fî Sinâdati'l-İnşâ*, şrh. ve tlk., Muhammed Huseyn, Beyrut, trs., XIII, 125-127.

Vâkîdî (207/822)'nin belirttiğine göre Şam'dan Allah Rasûlü'ne gelen Dârîler heyetinde on kişi bulunmaktadır. Birinci heyette bulunanlara ilâveten dört kişi daha vardır. Bunlar, Hâni' ibn Habîb, Cebele ibn Mâlik, Azîz ibn Mâlik (Hz. Peygamber adını Abdurrahman olarak değiştirmiştir), kardeşi Mürra ibn Mâlik.²⁰ İbn Sa'd heyetin Peygamberimizin vefatına kadar Medine'de kaldığını söylemektedir. Bu heyet, hicretten sonra takviyeli olarak iktâ belgesini yenilemek üzere gelen heyet olmalıdır.²¹

Makrîzî (845/1441), heyetin hicretin dokuzuncu senesinde Tebük Seferi dönüşünde ve bir kere geldiğini söylemekte, aksi görüşün delillerini çürütmeye çalışmaktadır. Temîm'in de içinde bulunduğu heyetin Peygamberimize gelerek İslâm'ı kabul edişinin şeksiz şüphesiz Medine-i Münevver'e de ve hicretin 9. yılında gerçekleştiğini ifade etmekte, bazı müelliflerin sekizinci yılda olduğunu söylediklerine de işaret etmektedir.²²

Muasır araştırmacı Adnân Hatîb, Temîm'in Müslüman oluşunun hicrî dokuzuncu yılda gerçekleştiğinin, birçok müellif tarafından ifade edilmesinin hata olduğunu, yaptığı işler, rivâyet ettiği hadisler, katıldığı gazâlar dikkate alınınca, İbn Asâkir'in naklettiği Ebû Hind rivâyetinin tercihe şayan olduğunu, hicretin değil bi'setin dokuzuncu yılında olayın meydana geldiğini ifade etmektedir.²³ Ayrıca İbn Hacer (852/1448), vazo olayının Hz. Peygamber'e Mekke'nin fethi senesinde, Temîm ve kardeşinin Müslüman olmalarından sonra intikal ettiğine dikkat çekmektedir.²⁴

Temîm'in Müslüman oluş vakti ile ilgili farklı değerlendirmelerde, önceki müelliflerin verdiği kısa bilgilerde, hicretin dokuzuncu yılında Tebük Gazvesi dönüşü ifade edilmektedir.²⁵ Ancak Hamîdullah hocanın da yer aldığı muasır araştırmacıların, eldeki delilleri değerlendirerek ortaya koydukları görüşü de dikkate almak uygun olacaktır. Buna göre Temîm, kardeşi Nuaym ve diğer heyet üyeleri hicretten önce Mekke'ye gelerek İslâm'ı kabul etmişlerdir.²⁶

Vazo hadisesinden sonra Temîm'in yaptığına pişman olduğunu ve son derece üzüntü duyduğunu yukarıda ifade etmiştik. Temîm'in Peygamberimizle karşılaşması bu sıkıntılı günlerine rastlamış görünmektedir. Peygamberimiz, suçunu

²⁰ Vâkîdî, age, II, 695; İbn Sa'd, age, I, 343-344. Heyette bulunanlardan Hâni' ibn Habîb Rasûlullah'a değerli hediyeler takdim etmiştir. Rasûlullah bunlardan içki dolu kabı kabul etmemiş, altın işlemeli elbiseyi ve atları kabul etmiş ve amcası Abbâs'a vermiştir. Ayrıca Temîm de Efendimize "Verd" isimli bir at hediye etmiş, bir süre sonra bu atı Hz. Ömer'e hediye etmiştir. İbn Sa'd, age, I, 490; Makrîzî, age, I 36; Kettânî, Muhammed Abdülhay, *et-Terdâtibü'l-İddâriyye*, I-II, Beyrut, trs., I, 333.

²¹ Ayrıca bkz. Necm Vedâ Tâhâ, "Temîm ed-Dârî", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, V, 293-314, Bağdat, 1962, 306.

Makrîzî, age, 65; Ayrıca bkz., İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 511.

²³ Hatîb, agm, 152.

²⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 316-317.

²⁵ İbn Sa'd, age, I, 343; İbn Abdilber, age, I, 193; Zehebî, age, II, 442; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-IV, I. bs., Mısır, 1910, I, 183-4; Ayrıca bkz., Önkâl, agm, *DİA*, VIII, 483.

²⁶ İbn Asâkir, age, XI, 64; Kalkaşendî, age, XIII, 125; Hamîdullah, age, 144-5; *İslâm Peygamberi*, I-II, trc., Salih Tuğ, Ankara, 2003, I, 617; Necm, agm, 306; Hatîb, agm, 152-3.

itiraf eden Temîm'e şöyle der: "Ey Temîm, Müslüman ol, tâ ki Allah c.c. senin hâl-i şirkte işlediğin kusurları affetsin." Bunun üzerine Temîm, İslâm'ı kabul etmiş ve Müslümanlıkta hüsn-i niyet göstererek iyi bir mü'min olmuştur.²⁷

Temîm'i İslâm'ı kabule sevk eden hadiselerden biri de Şam'da bir gece vakti yaşadığı olaydır. Allah elçisinin gönderildiği günlere rastlayan bir günde Temîm ihtiyaçlarını temin için dışarı çıkar. Gece vakti olunca kendi kendine 'bu gece ben önemli bir vadinin koruması altındayım' diye düşünür. Hadiseyi kendisi şöyle anlatıyor: Yatağıma girince, görmediğim bir varlığın sesini işittim. Şöyle diyordu: "Allah' a sığın. Çünkü cinler Allah Teâlâ'ya karşı hiç kimseyi koruyamaz." Ne söyleyerek Allah'a sığınacağımı sordum. Şöyle cevap verdi: "Allah'ın elçisi artık görev başında. Hacun'da O'nun arkasında namaz kıldık. Müslüman olduk ve Peygamber a.s.'a tâbi olduk. Cinlerin tuzağı yok oldu. Sen de Muhammed'e git ve Müslüman ol."

Sabahleyin Eyyûb kilisesine gittim. Bir rahibe başımdan geçen olayı anlattım. Dedi ki: "Sana doğru söylemişler. Peygamberi Harem bölgesinden çıkmış olarak göreceksin. O, Peygamberlerin sonuncusudur. Onun önüne geçilemez." Bunun üzerine güçlükleri aşarak Allah'ın Rasûlü'nün huzuruna geldim ve Müslüman oldum.²⁸

D- Müslüman Olduktan Sonra Temîm

Temîm'in İslâm'ı kabulü ile çok yakın zamanlı ve irtibatlı olaylardan birisi, Müslüman olunca Hz. Peygamber'den, doğduğu, yaşadığı köyleri hediye etmesini istemesidir.

I- İktâ Meselesi

Temîm Müslüman olunca Peygamberimize: "Ey Allah'ın Rasûlü, şüphesiz Allah Teâlâ seni bütün yeryüzüne hâkim kılacaktır. Bana Beytülâhm'den köyümü hediye eder misin?" dedi.²⁹ Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Orası senindir." buyurdu ve ona bir belge hazırlattı.³⁰ Bir başka rivâyette, "Allah c.c. Şam'ı fethetmeyi nasip ederse bana, bize komşu olan iki köyü hediye et" diyerek talebini dile getirmiş, Hz. Peygamber de hemen bu teklifi kabul etmiştir.³¹

Bilindiği gibi iktâ, "Kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis etmesidir."³² Hz. Peygamber'in Temîm ve kardeşine Filistin'de bazı köyleri tahsis etmesi de bir iktâ olmaktadır. Ancak burada dikkat çeken husus, henüz fethedilmemiş olan toprakların iktâ edilmesidir. Bu çeşit iktâ "İktâu va'dî" adını almaktadır ki, dâruharpteki

²⁷ Makrîzî, age, 95; Ayrıca bkz., Miras, age, VIII, 245.

²⁸ İbn Asâkir, age, XI, 73; Makrîzî, age, 95-97; Vedîa Tâhâ, agm, 299-300.

²⁹ Beytülâhm, Kudüs'ün 8-10km. kadar güneyinde Hz. İslâ'nın doğum yeri kabul edilen şehirdir. Bazı Hıristiyan yazarlar, Hz. İslâ'nın, Beytülâhm'in 11 km. kuzeyinde bulunan Nâsıra kasabasında doğduğunu ileri sürmüşlerdir. Daha fazla bilgi için bkz. Küçük, Abdurrahman, "Beytülâhm", DİA, VI, 86-88.

³⁰ Zehebî, age, II, 443.

³¹ İbn Sa'd, age, I, 344.

³² Demirci, Mustafa, "İktâ", DİA, XXII, 43.

arazilerin fethin gerçekleşmesi şartına bağlanarak iktâ edilmesi demektir. Bu çeşit iktânın başka bir örneği daha vardır. O da Hz. Peygamber'in Ebû Sa'lebe el-Huşenî'ye Şam bölgesinde Rumların elinde bulunan bazı yerleri iktâ etmesidir.³³

Hız. Peygamber çok sayıda kişiye değişik mülâhazalarla iktâda bulunmuştur. Bu iktâların büyük bir kısmı, Müslüman olmaları istenen kişilerin kalplerini İslâm'a ısındırmak, bir kısmı da toprakların daha verimli hale getirilmelerini sağlamak amacıyla yapılmıştır.³⁴ Temîm'e doğduğu köyün verilmesinde birinci sebebin ön plânda olduğu görünmektedir. Temîm, Hız. Peygamber'e bağlılığını ve fethedilecek yerler konusunda umudunu dile getirmiş, Efendimiz de buna karşılık teklifi memnuniyetle kabul etmiştir.

İktâ mektupları kaynaklarımızda metinleriyle birlikte verilmektedir. Biz burada muhtevalarına kısaca teması uygun buluyoruz. Bu mektupların ilki Temîm'in teklifini kabul edince Peygamberimizin yazdırdığı mektuptur. Burada Hız. Peygamber, Allah eğer kendisine yeryüzünü bağışlarsa, Dârîlere Filistin'deki Beyt-i Aynûn, Habrûn ve Beyt-i İbrahim'i ilelebet vereceğini ifade etmektedir. Mektubun altında Abbâs ibn Abdilmuttalib, Cehm (Huzeyme) ibn Kays ve Şurahbîl ibn Hasene'nin şahit olarak isimleri kaydedilmiş, yazıyı Şurahbîl'in kaleme aldığı belirtilmiştir.³⁵

Hız. Peygamber Medine'ye hicret edince, Dârîler kendisini ziyarete geldiler ve mektubu yenilemesini istediler. Düzenlenen yazının metnini örnek olarak aktarıyoruz: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu Muhammed Rasûlullah'ın Temîm ed-Dârî ve ashâbına Habrûn, Mertûm Beyt-i İbrahim ve oralarda bulunanları kesin olarak kendi mülkiyet ve sorumlulukların verdiği dair bir yazıdır. Bunları onlara verdim ve teslim ettim. Onlara eziyet edene Allah da eziyet etsin. Onlara eziyet edenlere Allah lânet etsin. Atfık ibn Ebî Kuhâfe, (Ebû Bekir) (13/634), Ömer ibn el-Hattâb (23/643) ve Osman ibn Affân, (35/665) Ali ibn Ebî Tâlib (40/660) ve Muâviye ibn Ebî Süfyân (60/679) şahitlik etti. Ayrıca Muâviye yazdı."³⁶

Hız. Ebû Bekir halife olunca, Dârîlere bir belge vererek, Hız. Peygamber'in verdiği ahde sadakat göstereceğini tescil etmiş, ayrıca Suriye'deki ordu komutanı Ebû Ubeyde ibn el-Cerrâh'a bir mektup yazarak konu hakkında dikkatli davranmasını tembih etmiştir.³⁷

Dârîlere verilen beldelerden biri Habrûn'dur. Habrûn, Hız. İbrahim'in kabrinin bulunduğu Kudüs yakınında bir köydür. Bu belde, İbrahim a.s. ve ailesinin yaşadığı bölgedir. Evlâtları da buraya defnedilmiştir. Bu sebeple Habrûn, Beyt-i

³³ Makrîzî, age, 137; Hamîdullah, *Mecmûatü'l-Vesâik*, 134; Gözübenli, Beşir, "İktâ", *DİA*, XXII, 50; Bu çeşit iktâ konusunda Dârî'lerden başka örneğin olmadığını iddia eden görüş için bkz., Zehebî, age, II, 443-44; Makrîzî, age, 77-78.

³⁴ Demirci, agm. 43.

³⁵ Makrîzî, age, 62-63; Hamîdullah, age, 129-30.

³⁶ İbn Asâkir, age, XI, 65-66; Makrîzî, age, 64; Hamîdullah, age, 129-30; Farklı bir metin için bkz., İbn Sa'd, age, I, 267.

³⁷ Hamîdullah, age, 132-33.

İbrahim adıyla meşhur olmuştur. Sonradan daha çok "Halîl"³⁸ adıyla anılır olmuştur. Aynûn da Kudüs'e yakın köylerden biridir.³⁹

Bu bölgenin fethi Hz. Ömer döneminde gerçekleşmiştir. Belgelerini devamlı güncelleyen Dârîler, halifeye gelerek belgeyi getirmişler. Hz. Ömer bu köylerle ilgili olarak Temîm ve arkadaşlarına bazı tembihlerde bulunmuş, bu arazileri satma yasağı koymuştur. Ayrıca halife, bu topraklardan elde edilecek gelirin üçte birini yolculara, üçte birini tesis yapımına kalan üçte birini de Dârîlerin kullanımına tahsis etmiştir.⁴⁰

Bu topraklar Temîm ve sülâlesinin elinde kalmış, onlar, Hz. İbrahim'in bel-desinde oturmuş kalabalık bir grup olarak oraya sahiplenmişlerdir. Zaman zaman Dârîleri bu bölgeden çıkartma teşebbüsleri olmuşsa da başarılı olamamış, iktâ mektuplarını yöneticilere göstererek problemi çözmüşlerdir.⁴¹

Burada, bir Hıristiyan din adamı olan Temîm'i İslâm'ı seçmeye sevk eden âmiller üzerinde durmak gerektiğini düşünüyorum. O, maddî kaygılar ve verileceğini umduğu iktâ sebebiyle mi Müslüman olmuştur? Mensubu bulunduğu dindeki uygulamaları benimsemediği ve rahatsızlık duyduğu için mi İslâm'ı seçmiştir? Yoksa İslâm'ın son hak din ve Muhammed a.s.'ın son peygamber olduğu gerçeğini idrak ettiği için mi Hz. Peygamber'e gelerek iman etmiştir?

Semâvî dinlerin mukaddes kitaplarında son peygamber hakkında bilgi olduğunu biliyoruz. Kur'ân-ı Kerîm'de "Hatırla ki, Meryem oğlu İsrâ: Ey İsrâil oğulları! Ben size gönderilen, Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek olan Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti..."⁴² buyurarak buna temas etmektedir. Ayrıca Yahudilik ve Hıristiyanlığın kutsal metinlerinde bu konuya temas edilmektedir.⁴³ Bu sebeple bir Hıristiyan din adamının Hz. Peygamber'den tamamen habersiz olması düşünülemez. Buna ilâveten Temîm'in ticarî yolculukları esnasında karşılaştığı olağanüstü hallerden son peygamber hakkında bir sezgiye ulaştığını yukarıda belirtmiştik. Ayrıca Temîm'in gördüğü rüya (veya hâtiften bir ses) ile kendisine söylenenleri

³⁸ Halîl, Batı Şerâ'a'da, Kudüs'ün 32 km. güneybatısı ile Gazze'nin 55 km. doğusunda yer alan bir şehirdir. Önceleri Habrûn (Hebron) ismiyle anılan Halîl kentinin, Kaynaklarda Temîm'e iktâ edilen yerler olarak isimleri zikredilen Habrûn, Mertûm, Beyt Aynûn ve Beyt İbrahim isimli yerleşim yerlerinin birleşmesinden oluştuğu sanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Bilge, Mustafa L., "Halîl", *DİA*, XV, 305-307.

³⁹ Makrîzî, age, 56; Necm, agm, 310; Ayrıca bkz., İbnü'l-Esîr, age, I, 256; İbn Hacer, age, I, 184. Ayrıca bkz., Şevkî Ebû Halîl, *Atlasu'l-Kur'ân*, 2. bs., Dimeşk, 2003, 51, 52, 64.

⁴⁰ İbn Asâkir, age, XI, 68; Makrîzî, age, 72, 75-76.

⁴¹ Makrîzî, age, 79; Kalkaşendî, age, XIII, 129; Kettânî, age, I, 149.

⁴² Saf, 61/6

⁴³ Ömek olarak bkz., *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001, 1358, Yuhanna İncili, XIV, 26; 1360, XV, 26, XVI, 7, 13; Tevrat ve İncil nüshalarında son peygamber ve onun ismi ile ilgili, tarihî süreci de irdeleyen detaylı bilgi için bkz. Elmalılı, age, VII, 4928-4935; Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I-VII, trc., Muhammed Han Kayânî ve arkadaşları, 2. bs., İstanbul, 1996, VI, 268-287; Ayrıca bkz., Aygün, Abdurrahman, *Bamaba İncili ve Hz. Peygamber Efendimiz Hakkındaki Tebşiratu*, Konya, 1989, 82-94.

Deyr-i Eyyûb'daki rahibe anlattığı zaman aldığı cevap da, bu çevrelerde son peygamberin geleceği ile ilgili malûmatın bilindiğini göstermektedir.

Temîm'in mensubu bulunduğu dini ile ilgili rahatsızlığı konusunda müşahhas delillere sahip değiliz. Ancak, vazo olayının ardından günah çıkartmak için kiliseye müracaat etmemesi, hatta durumun Hz. Peygamber'e intikal ettirilmesi ve problemin çözümünde onun rol alması böyle bir ihtimalin varlığına işaret edebilir.

Yukarıda iki madde ile ilgili açıklamalar, maddî bir kaygı ile İslâm'ı kabul etmiş olması ihtimalini son derece zayıflatmaktadır. Hz. İbrahim'in ve neslinden pek çok kimsenin metfun bulunduğu bir köyde doğup büyümüş, sonra da belki hâkim devletlerin baskısıyla Hıristiyan olarak hayatın sürdüren bir kimsenin, toprak talebini, ecdadının izleri bulunan bu yerleri imar ve koruma hedefine yönelik olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını düşünüyorum.

2- Aile Hayatı

Aslında aile hayatı ile ilgili bölümün, birinci maddede ele alınması uygundu. Ancak, yerinde de belirttiğimiz gibi, Temîm'in Müslümanlığı kabulü ile ilgili haberlerle çok yakın alâkası sebebiyle iktâ meselesi öne alınmıştır.

a- Evliliği, Çocukları ve Akrabaları

Temîm Medine Mescidi'ni aydınlatınca Hz. Peygamber kimin yaptığını sormuş, öğrenince Temîm'e dua etmiş arkasından da "Eğer bir kızım olsaydı onu seninle evlendirirdim." buyurmuştur. Bunun üzerine orada bulunan Nevfel ibn Hâris ibn Abdilmuttalib, "Ey Allah'ın Rasûlü, benim Ümmü'l-Muğîre binti Nevfel adında bir kızım var. Arzu ettiğin şeyi ona yapabilirsin." deyince Hz. Peygamber hemen orada bu kızı Temîm'e nikâhlamıştır.⁴⁴

Temîm'in bir başka evliliği de Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi ile olmuştur. Ümmü Ferve adındaki bu hanım, Ezd kabilesinden birisi ile evlenmiş, ondan bir kız çocuğu olmuş, sonra da Temîm'le evlenmiştir.⁴⁵

Kaynaklar, Temîm'in nisbetini verirken sadece bir kız çocuğu olduğunu, başka evlâdı olmadığını zikrederler. Kızının ismi Rukayye'dir. Temîm bu sebeple "Ebû Rukayye" diye künyelenmiştir.⁴⁶

Temîm'in erkek kardeşleri vardır. Bunlardan biri yukarıda da söz ettiğimiz Adiy ibn Beddâ'dır. İbn Hacer, anne bir kardeş veya süt kardeşi olduğunu ifade etmektedir.⁴⁷ Diğer kardeşi Ebû Hind İbn Berr ed-Dârî'dir. Nevevî (676/1277) Ebû Hind'in de anne bir kardeş olduğunu söylemektedir.⁴⁸ Üçüncü kardeş ise Dârîler heyetinde birlikte Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman oldukları Nuaym

⁴⁴ Makrîzî, age, 152; Kettânî, age, 84-85. Bu haber zayıftır.

⁴⁵ Makrîzî, age, 135; Necm, agm, 300.

⁴⁶ İbn Asâkir, age, XI, 59; İbnü'l-Esîr, age, I, 256; Makrîzî, age, 58.

⁴⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 317.

⁴⁸ Nevevî, age, I, 138.

ibn Evs'dir.⁴⁹ Temîm'in neslini kızı ve kardeşleri devam ettirmiştir. Bazı kaynaklarda bir kızı olduğu belirtildikten sonra (Lâ akibe leh) "Evlâdı yoktur, arkası yoktur." denilmesi dikkat çeken bir ifadedir. Peygamber Efendimizin neslini de kızı Fâtîma devam ettirdiğine göre, bu ifade pek isabetli görünmemektedir. Erkek evlâdı önemseyen, kız evlâdı yok sayan cahilî düşüncenin izlerini taşımaktadır.⁵⁰

Temîm'in zürriyeti, nesli gibi ifadelerle kızının çocukları kastedilmiş olmalıdır. Kettânî, (1382/1962) Temîm'in nesli konusunda şu bilgiyi vermektedir: "Dârîlerin bu soyları, Kudüs ve çevresinde ilim ve fazilet ehli olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. 1324/1906 yılındaki Hicaz yolculuğumuzda Hafîl beldesini ziyaretim sırasında bu nesilden gelen Hafîl'in en önde gelen âlimi, el-Haremü'l-Hafîlî'nin hatibi Şeyh Abdülhay ibn el-Hatîb ... ile görüştüm."⁵¹

b-Seyahatleri, Gazâları

Temîm'in ticaret için pek çok yeri dolaştığını ifade etmiştik. Çünkü o, büyük deniz tüccarlarından biriydi.⁵² Şam yolculuğu örneği bunlardan biridir. Bunun dışında Temîm'in deniz savaşlarına katılmak üzere yaptığı seyahatleri görüyoruz. Bunlardan biri Mısır'a yaptığı yolculuktur. Hatta bu askerî seyahat ilmî neticeler de vermiş, Mısır'da kendisinden Ali ibn Ebî Rebah ve Mûsâ ibn Nusayr (97/715) hadis rivâyet etmişlerdir.⁵³

Temîm'in bunun dışında Hz. Peygamber ile birlikte gazalara katıldığı belirtilmektedir.⁵⁴ İbn Hibbân (354/965) Temîm'in Şam'da vefat ettiğini ve kabrinin Habrûn'da olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵

3- İbadet Hayatı

Temîm, ibadetlere karşı çok hassas ve dikkatli davranan bir sahâbîdir. Nafile ibadetler, özellikle teheccüd namazına hususi bir itina gösterirdi. Bu dikkat ve itinası sebebiyle ona "Asrının rahibi, Filistin'in âbidi" nitelemesi uygun görülmüştür.⁵⁶

a. Sünneti İttibada İsrarı

Hz. Ömer, ikinci namazından sonra iki rekât namaz kılınmasını uygun görmediği için yasaklamıştı. Etrafı dolaşarak kontrol ediyor, bu iki rekâtı kılanları sıkıştırıyordu. Nihayet Temîm'in yanına geldi ve elindeki kırbaçla dokunarak ikaz etti. Namazını bitirince Temîm: "Bu iki rekâtı terk etmeyeceğim. Çünkü ben,

⁴⁹ Vâkîdî, age, II, 695; İbn Sa'd, age, I, 343-44.

⁵⁰ Kettânî, age, I, 154. Müellif, bu cümleyi İbn Semî' den nakletmiştir.

⁵¹ Kettânî, age, I, 154-55.

⁵² İbn Asâkir, age, XI, 82. Bu sebeple zenginleşmiş, mal mülk sahibi olmuştur. Deve sürülerinin çobanı için bkz., Kettânî, age, I, 339-40.

⁵³ İbn Asâkir, age, XI, 62. Ayrıca bkz., Makrîzî, age, 58-59.

⁵⁴ Makrîzî, age, 78; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 183-84.

⁵⁵ İbn Hacer, age, I, 184.

⁵⁶ Hatîb, agm, I 60.

senden daha hayırlı olan Rasûlullah s.a. ile birlikte bu namazı kıldım.” deyince Ömer şöyle dedi: “İnsanların hepsi senin bildiklerini bilmiyor. Keşke herkes senin gibi olsa aldırım.” Farklı bir rivâyette Hz. Ömer, insanların Peygamberimizin namaz kılmaktan nehyettiği zamana kadar bu namazı kılmaya devam edecekleri endişesini taşıdığını ifade etmektedir.⁵⁷

Aşağıdaki rivâyet ise konuya farklı bir boyut kazandırmaktadır: Kabîsa, Hz. Âişe r.a.'nın evinde iken Allah Rasûlü'nün ikindiden sonra iki rekât namaz kıldığı söylemiştir. Buna karşı Zeyd ibn Sâbit, şu açıklamada bulunmuştur: Hz. Peygamber gelen heyetlerin sorularına cevap vermekle meşgul olması sebebiyle öğle namazından sonra kıldığı iki rekâtı kılamamış, ikindiden sonra fırsat bulunca bu iki rekâtı eda etmiştir.⁵⁸

Bu hadisede Temîm kendince doğru bildiğini uygulama konusunda kesin tavrını ortaya koymuş, en üst yöneticiye karşı düşüncesini açıkça ifadeden çekinmemiştir. Ömer de halife olarak kendi içtihadı ve kararı aksine uygulama yapan bu sahâbîyi müsamaha ile karşılamıştır.

Sahâbe arasındaki bilgi farklılıkları bu olayda kendisini göstermektedir. Meselenin dikkatlerden kaçmaması gereken önemli bir tarafı da, fikirlerini dile getirme konusundaki aşırı özgürlüktür. İnsanlık, on beş asır önce uygulanan bu özgürlük anlayışına hâlâ ulaşamamıştır.

b- Gece İbadeti

. Temîm, teheccüd namazını devamlı kılıyordu. Kılmadığı gece yok denecek kadar azdı. Bir gece uyanamadığı için teheccüd namazını kılamadı. Bunun üzerine kendisine bir ceza verdi ve bir sene süresince geceleri hiç uyumadı.⁵⁹

Kaynaklarımızda zikredilen bu haberin olasılığı konusunda insanın zihninde tereddütler oluşmaktadır. Bir insan, bir yıl boyunca geceleri hiç uyumadan durabilir mi? Ancak böyle bir hataya karşı (eğer hata ise) insanın nefisine bu kadar ağır bir ceza vermesinin uygunluğu ayrı bir konudur. Hâdiseye bize, Temîm'in gece namazı kılmaya karşı gösterdiği aşırı arzu ve itina anlatılmaktadır. Çünkü bu namaz Efendimizin aksatmadan devam ettikleri bir ibadettir. Meseleyi, Peygamberimiz gibi yaşamak iradesi olarak algılamak daha uygun olacaktır.

Temîm'in bazı gecelerde namazda sabaha kadar bir ayeti tekrar ederek ağladığına dair rivâyetler vardır. Bu âyetlerden birisinin mealı şöyledir: “Yoksa kötülük işleyenler ölülerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimselerle bir mi tutacağımızı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar.”⁶⁰ Diğeri de Mâide sûresinden bir âyettir: “Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin

SÜİFD / 21

101

⁵⁷ İbn Hanbel, IV, 102; İbn Asâkir, age, XI, 82; Zehebî, age, II, 448; Farklı rivâyetler ve değerlendirme için bkz. Heysemî, Nûreddîn Alî ibni Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X, 2. bs., Beyrut, 1967, II, 222-24.

⁵⁸ Heysemî, age, II, 224.

⁵⁹ İbn Asâkir, age, XI, 77; Zehebî, age, II, 445; Makrîzî, age, 103.

⁶⁰ Câsiye, 45/21; İbn Asâkir, age, XI, 76; Zehebî, age, II, 445.

kullarıdır. (Dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin, dedi.”⁶¹

Ebû Zerr (31/651)’in rivâyet ettiği bir haberde Hz. Peygamber’in namazında Mâide sûresindeki bu ayeti tekrar ettiği söylenmektedir. Efendimiz, bir gece sabaha kadar, namazda, rükûsunda secdesinde hep bu ayeti tekrarlayınca, Ebû Zerr bunun sebebini sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber şu cevabı vermiştir: “Rabbimden ümmetime şefaate yetkisi istedim. Bana bu yetkiyi verdi. İnşallah, Allah’a ortak koşmayan kimseler bu şefaate nail olacaklardır.”⁶²

Temîm, riyardan kaçınmak konusunda da çok dikkatlidir. Şöyle demektedir: “Allah’a yemin ederim ki, bana göre, bir kişinin, üç rekât namaz kılması, bir gecede Kur’ân’ı okuyup sabahleyin de ‘bu gece Kur’ân’ı hatmettim’ diye konuşmasından daha iyidir.”⁶³ Aslında o, Kur’ân’ı çok okuyan biridir. Aşağıda bu konu ile ilgili haberler gelecektir. Buradaki hassasiyeti, nafile ibadetin ifşa edilmemesi gerektiği noktasındadır.

Temîm, namaz için özel bir hazırlık yapar, giyim kuşamına da dikkat ederdi. Namaz kılarken giymek üzere özel bir elbise satın almıştır. Arkadaşlarına namaz kıldırırken de bu hususi elbiseyi giyiyordu. Ayrıca Kadir gecesi olduğu umut edilen gecede aldığı özel kıyafeti giyiyordu.⁶⁴

4- Kur’ân’la İlgili Çalışmalar

Muhammed ibn Sîrîn (110/728), Kur’ân’ın Peygamber a.s. gününde dört kişi tarafından cem edildiğini belirterek, Temîm’in ismini de zikrediyor. Diğer isimler Übeyy ibn Ka’b (118/736), Zeyd ibn Sâbit (457/665), Osman ibn Affân (35/655).⁶⁵ Bazı rivâyetlerde Temîm’in ismi ihtilâf edilenler arasında sayılmaktadır.⁶⁶

Kur’ân’ın cem’inde görev alan Temîm, onu okumakta gösterdiği başarı ile dikkat çekmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’i gür bir sesle ve süratli tilâvet ettiği,⁶⁷ onunla çok meşgul olduğu haberlerde bildirilmektedir. Hz. Peygamber gününde Kur’ân’ın tamamını ezberleyen on kişi arasında Temîm’in ismi de zikredilmektedir.⁶⁸ Kur’ân’ı Kâbe’de hatmeden dört kişiden birisi yine Temîm’dir.⁶⁹ Temîm Kur’ân’ı

⁶¹ Mâide, 5/118; İbn Asâkir, age, XI, 77.

⁶² İbn Hanbel, V, 149; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed ibn Huseyn ibn Ali, es-Sünenü'l-Kübrâ, thk., Muhammed Abdülkâdir Atâ, 1. bs., I-XI, Beyrut, 1994, III, 20., Ahmed İbn Hanbel, Müsned, thk., thr. ve tlk., Şuayb el-Amaûd, 2. bs, I-L, Beyrut, 1999, XXXV, 256-57 (21328). Hadisin isnâdı hasendir.

⁶³ İbn Asâkir, age, XI, 78.

⁶⁴ İbn Asâkir, age, XI, 79; Nevevî, age, I, 138; Zehebî, age, II, 447.

⁶⁵ İbn Sa’d, age, II, 355; Zehebî, age, II, 445.

⁶⁶ İbn Sa’d, age, II, 356; Ayrıca bkz., İbn Asâkir, age, XI, 74; Makrîzî, 68-69.

⁶⁷ İbn Asâkir, age, XI, 75.

⁶⁸ Kettânî, age, I, 46.

⁶⁹ İbn Asâkir, age, XI, 75.

yedi, sekiz günde hatmederdi.⁷⁰ Daha kısa sürede hatim yaptığı rivâyetleri de vardır.⁷¹

İbn Sa'd'ın verdiği bilgiye göre, Hz. Ömer, hilâfeti zamanında, teravih namazı kıldırmak üzere imam tayin etmiştir. Übeyy ibn Ka'b ve Temîm ed-Dârî erkeklere imamlık yapmış, Süleyman ibn Hasme de kadınlara teravih kıldırmıştır.⁷²

Allah Teâlâ, Ra'd sûresinde şöyle buyurur: "Kâfirler: Sen Allah tarafından gönderilmiş peygamber değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ile yanında kitaptan bilgi olanlar yeter."⁷³ Müfessirler âyette söz edilen "yanında kitaptan bilgi olanlar"dan kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İbn Kesîr (774/ 1343) bu konuda en sahih görüşün, Ehl-i kitâbın âlimleri olduğunu söylemektedir.⁷⁴ Katâde (118/736) burada kastedilenlerin, Abdullah ibn Selâm (43/663), Selmân el-Fârisî ve Temîm ed-Dârî olduğu görüşündedir.⁷⁵ İbn Selâm'ın Medine'de Müslüman olduğu, âyetin ise Mekki olduğu ileri sürülerek bu görüşe itiraz edilmişse de bazı rivâyetlere göre Abdullah Mekk'e'de İslâm'ı kabul etmiş ancak imanını gizlemiştir.⁷⁶

5- Diğer Sosyal Faaliyetleri

a- Medine Mescidi'nde İlk Vâiz

Kaynaklarımız, Medine Mescidi'nde Hz. Peygamber'den sonra ilk vâizin Temîm olduğunu ittifaka varan bir ekseriyetle ifade etmektedir. Bu eserlerde kıssa tabiri kullanılmakta, kıssacılığın Hz. Peygamber ve Ebû Bekir devirlerinde bulunmadığı, Ömer'in Temîm'e izin verdiği belirtilmekte, bazılarında ise kıssacılığın Osman veya Muâviye gününde başladığına işaret edilmektedir.⁷⁷

Kıssa ve kıssacılık kelimeleri zihinlerde hep olumsuz bir durumu çağrıştırmaktadır. Tarihî süreçte de neyin vaaz neyin kıssa olduğu tam olarak tebeyyün etmemiş gibidir.⁷⁸ Çünkü, sadece kıssa anlatmak, mescitte yapılacak bir iş değildir. Mizah ve hoş vakit geçirmek için, yol üstünde veya belli mekânlarda bu iş icra

⁷⁰ İbn Sa'd, age, III, 500; İbn Asâkir, age, XI, 74; Zehebî, age, II, 445.

⁷¹ Bu rivâyetlerden birisinde bir rekâtta Kur'ân'ı hatmettiği söylenmektedir. Bunları mübalâğada aşırılık olarak değerlendiriyoruz. Örnek olarak bkz., İbn Asâkir, age, XI, 75; Makrîzî, age, 100-101.

⁷² Mâlik ibn Enes, *Muvatta'*, I-II, thk. ve tlk., Muhammed Fuad Abdülbâkî, 2. bs., İstanbul, 1992, Salât fî Ramazan, 4; İbn Sa'd, age, V, 26; Ayrıca bkz., İbn Abdilber, *Temhîd*, thk. ve tlk. Mustafa ibn Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî, I-XXXVI, Rabat, 2967, VIII, 113-14. Burada Temîm ile Übeyy'in yirmi bir rekât teravih namazı kıldırdıkları ve her rekâtta miûn denilen, ayet sayısı yüzün üzerinde olan surelerden okudukları tasrih edilmektedir.

⁷³ Ra'd, 13/43.

⁷⁴ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Beyrut, 1969, II, 521.

⁷⁵ İbn Asâkir, age, XI, 74; Zehebî, age, II, 244.

⁷⁶ İbn Kesîr, age, II, 521.

⁷⁷ İbn Hanbel, III, 449; İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer, *Kitâbü Târîhi'l-Medîneti'l-Münevvera*, I-II, thr. ve tlk., Ali Muhammed Dendel-Yâsîn Sa'deddîn Beyân, 1. bs., Beyrut, 1996, I, 11, 12; İbn Asâkir, age, XI, 80; İbnü'l-Esîr, age, I, 256; Nevevî, age, I, 138; Heysemî, age, I, 190; Makrîzî, age, 129.

⁷⁸ Va'zla ilgili terimler ve kullanımı için bkz., Yeşil, Mahmut, *Va'z Edebiyatında Hadisler*, Ankara, 2001, 13-26.

edilmiş olabilir. Ama mescitte kıssadan söz ediliyorsa orada işlenen bir konu ve o konu etrafında anlatılan kıssalar söz konusu olabilir. Bunun adı da vaaz, irşad veya tezkîrdir.

İbn Asâkir'in naklettiği şu haber konuya açıklık getirmektedir: "Humejd ibn Abdîrahman anlatıyor: Temîm, Halife Ömer'den defalarca izin istedi. Fakat izin çıkmadı. Bu ısrarlı talep karşısında Hz. Ömer sordu: "Ne anlatacaksın?" Temîm şöyle cevap verdi: "Onlara Kur'an okuyacağım, hayrı, iyiliği emredecek kötülükten nehyedeceğim." Halife; "Bu hayvan boğazlamak gibi zor ve tehlikeli bir iştir" dedi ve ilâve etti: "Cuma günü ben hutbe iradına başlamadan önce vaaz et." Temîm, sadece bir gün konuşuyordu. Osman halife olunca izni iki güne çıkardı."⁷⁹

Temîm'in anlatacağı dediği konular vaaz konularıdır. Hz. Ömer'in izin verirken "vaaz et" demesi de bu konuda önemli bir ip ucuur. Dolayısıyla Temîm'e ilk vâiz demek isabetli olmaktadır.

Temîm'i vaaz için izin talebine sevk eden âmiller üzerinde de kısaca durmak uygun olacaktır. Öncelikle o, İslâm'ın nasihat, tezkîr, emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker konusundaki emirlerinden etkilenmiş görünmektedir. Buna ilâveten, Hıristiyanlıkla alâkalı pek çok bilginin yanında, çeşitli hadiseler, kahramanlık hikâyeleri, geçmiş milletlere dair haberleri de bilmektedir.⁸⁰ Ayrıca yetiştiği muhitin bu konuda katkılarını da dikkate almak gerekecektir. Çünkü mensubu bulunduğu Lahm kabilesinin Hire ile yakın ilişkileri vardır. Hire, İslâm'dan önce ve İslâm'ın zuhuru sırasında bir medeniyet merkezi olarak çeşitli kıssalar için bir kaynaktır. Mekkelilere Rüstem ve İsfendiyar kıssalarını anlatan Nadr ibn Hâris de bunları Hire'de öğrenmişti.⁸¹

Temîm'in vaaz ettiği zamanla ilgili iki farklı rivâyet daha vardır. Bunlardan birisinde İbn Şihâb (124/741) önce, Ömer'in Cuma günü için izin verdiğini, arttırmasını talep edince başka bir zaman daha tayin ettiğini söylemektedir.⁸² Diğer habere göre ise, Hz. Ömer Temîm'e izin verdikten sonra bir ara uğrayarak kamçıyla dokunmuş ve sadece sabah ve akşam ile yatsı arası konuşacağını hatırlatmıştır.⁸³

Hz. Ömer'i endişelendiren ve izin vermekte tereddüde sevk eden sebeplerden biri de vaaz eden kişinin kendinde bir varlık görerek gurura kapılması ve Allah'ın gazabına uğraması endişesidir. Ancak Ömer'i, belki de denedikten sonra mescitte vaaz halkasına Temîm'i görevlendirdiğini⁸⁴ ve onu "mü'minlerin en hayırlısı" diye tavsif ettiğini görüyoruz.⁸⁵

⁷⁹ İbn Asâkir, age, XI, 80; Zehebî, age, II, 447.

⁸⁰ Zehebî, Muhammed Seyyid Huseyn, *el-İsrâiliyyât fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs*, 2. bs., Dimeşk, 1985, 91-2.

⁸¹ Hatîb, agm, 298.

⁸² İbn Şebbe, age, I, 12.

⁸³ İbn Asâkir, age, XI, 81.

⁸⁴ İbn Şebbe, age, I, 11.

⁸⁵ Yûsuf Emîr Ali, "Temîm ed-Dârî", *el-Mevsûatü'l-Arabiyye*, VI. cilt, 874. sayı, Dimeşk, 2002, 874.

Hiz. Ömer, Temîm'in vaazlarını zaman zaman dinliyordu. Bir konuşmasında "Âlimin hatasından/ayağının kaymasından sakının" dediğini duymuş, erken ayrılması gerektiği için İbn Abbâs'a bundan ne kastettiğini Temîm'e sormasını tembih etmişti. Temîm bu sözü şöyle açıkladı: Âlim, yanlış bir şey söylediği zaman insanlar onu alır ve uygular. Âlim kişinin yanlışını düzeltmesi, günahından tevbe etmesi mümkündür. Ama dinleyen insanlar o yanlış bilgiyi ömür boyu devam ettirirler.⁸⁶

b- Mescidin Aydınlatılması

Hiz. Ömer zamanına kadar, Peygamber Mescidi ve diğer mescitlerin aydınlatılması için özel bir sistem mevcut değildi. Mescid-i Nebevî ilk zamanlarda hurma dalları yakılarak aydınlatılıyordu.⁸⁷ Bu yöntemle devamlı ve sağlıklı bir aydınlatmanın yapılamayacağı açıktır.

Mescidin tenvîri konusunda ilk çalışmayı yapan sahâbî Temîm'dir.⁸⁸ Temîm, Şam'dan Medine'ye yağ kandiller ve ip getirdi. Medine'ye vardığında Cuma günüydü. Hizmetçilerinden Ebu'l-Berrâd, kandilleri ipe astı, yağ koyarak fitil taktı. Güneş batınca da tutuşturdu. Allah Rasûlü mescide gelince bir de baktı ki mescit apaydınlık. Temîm'in yaptığını öğrenince şöyle buyurdu: "*Sen İslâm'ı aydınlattın. Allah da seni dünyada ve dhirette nurlandırsın.*" Bu hizmeti dolayısıyla Temîm'in evlenmesine yukarıda işaret etmiştik.

Bir başka rivâyete göre, Hiz. Peygamber Temîm'in hizmetçisinin kandilleri yaptığını öğrenince onunla ilgilenmiş ve "Feth" olan ismini "Sirâc" olarak değiştirmiştir.⁸⁹

c- Minber Yapımı

Hiz. Peygamber mescitte hutbe îrâd ederken ayakta duruyor, dikilen bir ağaca dayanıyordu. Ayakta durmanın kendisine zor geldiğini ifade buyurunca Temîm, Şam'da gördüğü gibi bir minber yapmayı teklif etti. Efendimiz kabul edince, Abbâs ibn Abdilmuttalib'in hizmetçisiyle yardımlaşarak iki basamağı ve oturacak yeri olan bir minber yaptı ve bugünkü yerine yerleştirdi.⁹⁰

Buraya kadar, Temîm'in hayatını, bazı kesitleriyle görmüş bulunuyoruz. O, bir mühtedî olarak, İslâm'ı çok iyi özümsemiş, samimi bir Müslüman olarak hayatını sürdürmüştür. Bundan sonra, Temîm ed-Dârî vasıtasıyla Peygamberimizden rivâyet edilmiş olan hadisler ele alınacaktır.

⁸⁶ İbn Şebbe, age, I, 12; İbn Asâkir, age, XI, 81; Makrîzî, age, 141.

⁸⁷ Şibî, Mevlânâ, *İslâm Tarihi-Sadr-ı İslâm-Hiz. Ömer*, trc., Ömer Rızâ, I-X, İstanbul, 1928, VII, 366; Bozkurt, Nebi-Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Mescid-i Nebevî", *DİA*, XXIX, 281-290; 287.

⁸⁸ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Yezîd, *Sünen*, I-II, thk. ve tlk., Muhammed Fuâd Abdülbâkî, İstanbul, 1992; Mesâcid, 9. Ebû Saîd el-Hudrî'nin sözü olarak nakledilmektedir. Bûsîrî'ye göre senedi zayıftır; İbn Asâkir, age, XI, 82; İbnü'l-Esir, age, I, 256; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 184; Heysemî, age, IX, 392.

⁸⁹ Kettânî, age, I, 84-85; Makrîzî, age, 152.

⁹⁰ İbn Sa'd, age, I, 249-50; Dârimî, Abdullah ibn Abdîrrahman, *Sünen*, I-II, thk., thr. ve tlk., Abdullah Hâşim Yemânî, İstanbul, 1992, Mukaddime, 6; Ebû Dâvûd; Salât, 215.

II- Temîm ed-Dârî'nin Rivâyetleri

Bazı kaynaklarda Temîm ed-Dârî'nin Rasûlullah'tan on sekiz hadis rivâyet ettiği belirtilmektedir.⁹¹ Ahmed ibn Hanbel (241/855)'in *Müsned*'inde "Hadîsü Temîm" başlığıyla verilen rivâyetlerin sayısı on sekizdir.⁹² Ancak bu sayıya müker- rerler dahildir. Tekrarlar çıkarılınca yedi tane metin kalmaktadır.

Temîm'den rivâyet edilen hadisler, Müslim (261/874), Ebû Dâvûd (275/888), Tirmizî (279/892), Nesâî (303/915), İbn Mâce (273/886), Dârimî (255/ 868) ve Taberânî (360/970) gibi müelliflerin eserlerinde yer almaktadır.

Temîm'in rivâyetleri konusunda en önemli nokta, kendisinden Hz. Pey- gamber'in Cessâse kıssasını nakletmesidir. Bu rivâyet, Temîm'in menâkıbından sayılmakta, fâdılın mefdûldan/fazilet sahibi birisinin, kendisi gibi olmayan birinden, metbûun tâbiinden rivâyeti olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bu hâdise, ha- ber-i vâhidin kabulüne delâlet etmektedir.⁹³

Temîm'den hadis nakleden râvîleri şöylece sıralamak mümkündür: Ab- dullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Ömer, Enes ibn Mâlik, Ebû Hüreyre, Abdullah ibn Vehb (Mevhib), Kabîsa ibn Züeyb, Selîm (Süleym, Selâm) ibn Âmir, Şurahbîl ibn Müslim, Abdurrahman ibn Ğanem, Atâ ibn Yezîd el-Leysî, Ravh ibn Zinbâ', Kesîr ibn Mürre, Vebera ibn Abdurrahman, Zürâre ibn Evfâ, Ezher ibn Abdillâh, Şehr ibn Havşeb.⁹⁴

A- Temîm'in Rivâyet Ettiği Hadisler ve Tahrici

I- Temîm ed-Dârî'nin rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: "*Din, hayırhahlık, samimi davranmaktır.*" Biz, "kimlere karşı?" diye sorunca Efendi- miz, şöyle buyurdu: "*Allah'a, Kitabına, Rasûlüne, Müslümanların yöneticilerine ve bütün Müslümanlara karşı.*"⁹⁵

Buhârî'nin *Kitâbü'l-Îmân*'da 42. bâbın başında muallak olarak zikrettiği⁹⁶ bu hadis, bir grup âlime göre medâr-ı İslâm olan hadislerden sayılmıştır.⁹⁷ Nasihat kelimesinin metnin mihverini oluşturduğu hadisin, Hz. Peygamber'den, Medine Mescidi'nin ilk vâzî kabul edilen Temîm ed-Dârî tarafından rivâyet edilmiş olması, güzel bir tevafuk sayılabilir. Ayrıca, Temîm'in vâzilğinin, hem nesep hem de fitrat cihetinden sahip olduğu özelliklerle de yakın alâkası vardır. Burada nasihat keli- mesinin dilimizde de kullanılan anlamından daha çok, Müslümanlara karşı samimi ve hayırhah davranmak olarak anlaşılması, hem dil açısından, hem de kelimenin ifade ettiği mânâ bakımından daha uygundur.⁹⁸ Kâmil Miras'ın, işaret ettiğimiz

⁹¹ Nevevî, age, I, 138; Zehebî, age, II, 448; Makrîzî, age, 133.

⁹² İbn Hanbel, Ahmed ibn Muhammed, *Müsned*, I-VI, 2. bs. İstanbul, 1992, IV, 102-3.

⁹³ Müslim, Fiten, 119-121.

⁹⁴ İbn Sa'd, age, I, 249; İbn Asâkir, age, XI, 52; İbnü'l-Esîr, age, I, 256; Nevevî, age, I, 138; Zehebî, age, II, 442; Makrîzî, age, 36.

⁹⁵ Müslim, Îmân, 95; Ebû Dâvûd, Edeb, 59; Tirmizî, Birr, 17; Nesâî, Bey'at, 31; İbn Hanbel, IV, 102, 103; Dârimî, Rikâk, 41; Beyhakî, age, III, 282.

⁹⁶ Buhârî, Îmân, 42.

⁹⁷ Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Müslim ibn el-Haccâc*, I-XVIII, Mısır, 1930, II, 37-8.

⁹⁸ Bkz. İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn el-Mübârek ibn Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l- Eser*, thk, Tâhir Ahmed ez-Zâvî - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, I-V, Kahire, 1963, V, 62-3.

noktaya uygun tercümesini örnek olarak aynen alıyoruz: “*Dinin kıvâmı ve en mü-him erkânı, Allah’a ve Kur’ân’ın Kelâmullah olduğuna îmân; Rasûlullah’ın nübüvvetini tasdik; Ülü’-emre itâat, bütün Müslümanlara hayırhahlıktır.*”⁹⁹

2- Temîm ed-Dârî’nin rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: “İnsanların, kıyamet gününde ilk hesaba çekilecekleri amel namazdır. Azîz ve Celîl olan Rabbimiz, kendisine malûm olduğu halde, meleklerine şöyle buyuracak: “Kulumun namazının tamam mı yoksa eksik mi olduğuna bakın.” Tamam ise öylece kaydedilir. Şayet namazından bir kısmı noksan ise Allah Teâlâ; “Kulumun nafîlelerine bakın, eğer nafîle namazı varsa farzlardaki noksanlıkları onlarla tamamlayın.” buyuracaktır. Sonra diğer amellerde de aynı usûl uygulanacaktır.” Tirmizî, Ebû Hüreyre’den rivâyet ettiği hadisi hasen-garîb olarak nitelendirmektedir.¹⁰⁰

3- Temîm anlatıyor: Rasûlullah s.a.’e sordum: Ey Allah’ın Rasûlü, Müslümanların yanında İslâm’ı kabul eden bir gayr-i müslim hakkında sünnet nedir, uygulama nasıl olmalıdır? “*Yanında İslâm’ı kabul ettiği kimse, sağlığında da öldükten sonra da ona insanların en yakınıdır/lâyiğidir.*” buyurdu.

Velâyet hakkını konu edinen hadisi Buhârî bâb başlığında zikretmektedir. Hattâbî (388/998), Ahmed ibn Hanbel’in, Temîm rivâyetini, senedindeki Abdülâzîz ibn Ömer isimli râvînin hıfz ve itkân ehli olmadığı gerekçesiyle zayıf kabul ettiğini söylemektedir. Tirmizî de senedinin muttasıl olmadığını belirtmektedir.¹⁰¹

4- Temîm dedi ki: Allah’ın Rasûlü şöyle buyururken işittim: “Bu iş, gece ve gündüzün ulaştığı yere kadar ulaşacak, Allah Teâlâ, bir güçlünün izzeti veya bir zellilin zilleti ile köy ve şehir halkını bu dine dahil eyleyecektir. Allah c.c. İslâm’a izzet verecek, küfrü zelif kılacaktır.” Temîm devamla şöyle dedi: Ben bu durumu kendi ailemde müşahede ettim. Müslüman olanlar, hayır, şeref ve izzete nâil oldular, kâfir olanlar ise, hakir ve zelif olarak cizyeyi hak ettiler.

Heysemî, İbn Hanbel’in senedindeki ricâlin sahîh hadis ricâli olduğunu belirtirken, Şuayb el-Arnaûd, isnâdın Müslim’in şartına göre sahîh olduğunu, Zehebî’nin de Hâkim’in kanaatine uyarak sahîh kabul ettiğini ifade etmektedir.¹⁰²

5- Temîm dedi ki: Allah Rasûlü’nü şöyle söylerken işittim: “Kim Allah yolunda kullanmak için bir at besler, onun yemini bizzat kendi eli ile verirse, verdiği her tane için Allah ona bir sevap verecektir.”

İbn Mâce’de yer alan hadis hakkında Bûsîrî (840/1436) senedinde bulunan Muhammed ibn Ukbe babası ve dedesinin tanınmadığını (mechûl) ifade etmektedir.¹⁰³ Şuayb el-Arnaûd, benzeri bir hadisin tahriri sadedinde bu hadise temas ederek, aynı gerekçeyle hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁴

⁹⁹ Miras, age, VI, 474; Ayrıca bkz., İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I-XIII, 2. bs., Beyrut, 1981, I, 112-13.

¹⁰⁰ Ebû Dâvûd, Salât, 145; Tirmizî, Salât, 188; Nesâî, Salât, 9; İbn Mâce, İkâmet, 202; Dârimî, Salât, 91; İbn Hanbel, IV, 103.

¹⁰¹ Buhârî, Ferâiz, 22; Ebû Dâvûd, Ferâiz, 13; Tirmizî, Ferâiz, 20; İbn Mâce, Feraiz, 18; Dârimî, Feraiz, 34; İbn Hanbel, IV, 102, 103.

¹⁰² Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, I-VIII, Beyrut, 1986, II, 150-51; İbn Hanbel, VI, 4; Heysemî, age, VI, 14; Ahmed ibn Hanbel, age, XXVIII, 154-55, (16957).

¹⁰³ İbn Mâce, Cihâd, 14.

¹⁰⁴ Ahmed ibn Hanbel, age, XXVIII, 154.

6- Şurahbîl ibn Müslim el-Havlânî'nin anlattığına göre, Ravh ibn Zinbâ Temîm ed-Dârî'yi ziyarete gitmişti. Onu, atı için arpa temizlerken buldu. Aile efradı da etrafındaydı. "Bunlar arasında sana yardım edecek kimse yok mu?" diye sorunca Temîm şöyle cevap verdi: "Evet, fakat Rasûlullah a.s.'in şöyle buyurduğunu duydum: "Eğer Müslüman bir kişi atı için arpa temizler, sonra da onunla hayvanını yemlerse, her tane için ona bir sevap yazılır."¹⁰⁵ Hadisin isnâdı hasendir.¹⁰⁶

7- Temîm ed-Dârî'nin rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: "Her müşkil/güçleştiren şey haramdır. Dinde hiçbir işkâl/ anlaşmazlık/zorluk/problem yoktur." Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-Kebîr'de zikrettiği hadisin senedindeki Huseyn ibn Abdillâh ibn Dumeyra'nın zayıflığı hakkında görüş birliği vardır. Bu sebeple uydurma olduğu kabul edilmiştir.¹⁰⁷ Ayrıca İbn Dumeyra hakkında Ahmed ibn Hanbel, metrûkü'l-hadis, Yahyâ ibn Maîn, sika ve güvenilir değildir demektedir.¹⁰⁸

8- Temîm ed-Dârî'nin rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: "Kim, on kere 'Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek ve ortağı olmayan, bir, başkasına ihtiyacı olmayan, eş ve çocuk edinmemiş, hiçbir dengi olmayan ilâh olduğuna şahitlik ederim.' derse, Allah ona kırk milyon sevap verecektir." Tirmizî, hadisin garîb olduğunu, seneddeki Hafîl ibn Mürra'nın hadisçiler nezdinde sağlam kabul edilmediğini söylemektedir. Buhârî onun hakkında münkeru'l-hadis demiştir.¹⁰⁹ Şuayb el-Arnaûd buna senedde inkıta olduğunu da eklemektedir. Ona göre Ezher ibn Abdillâh, Temîm'den hadis işitmemiştir. Seneddeki diğer râvîler sikadır.¹¹⁰

9- Temîm'in rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim bir gecede yüz ayet okursa, ona tam bir gece ibadeti sevabı yazılır." Hadisin senedindeki Süleyman ibn Mûsâ'yı Ebû Hâtim ve İbn Maîn tevsik etmiş, Buhârî ise, "yanında güvenilirliğini zedelemeyen bazı münker haberler vardır" demiştir.¹¹¹ Şuayb el-Arnaûd, isnâdın, seneddeki inkıradan dolayı zayıf olduğunu, ancak hadisin şâhid rivâyetlerle hasen seviyesine çıktığını söylemektedir.¹¹²

10- Temîm ed-Dârî ve Fudâle ibn Ubeyd şöyle demişlerdir: "Kim bir gecede elli ayet okursa Allah'ın hükümlerini koruyanlardan yazılır."¹¹³ Hadis dış görüş-nüş itibarıyla mevkuftur. Ancak, sahâbenin mahall-i ictihâd olmayan konularda söyledikleri hükmen merfû kabul edilmektedir. Çünkü, sahâbîlerin böyle bir konuda kafalarından bir şey söylemeleri mümkün değildir.

¹⁰⁵ İbn Hanbel, IV, 103.

¹⁰⁶ Ahmed ibn Hanbel, age, XXVIII, 153-54.

¹⁰⁷ Taberânî, Süleyman ibn Ahmed, el-Mu'cemü'l-Kebîr, I-XXV, thk. ve thr., Hamdî Abdülmeccîd es-Silefî, 2. bs., 1983, II, 52; Heysemî, age, I, 155.

¹⁰⁸ İbn Adiy Ebû Ahmed Abdullah, el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl, thk. ve tlk., Âdil Ahmed Abdülmeccîd-Ali Muhammed Muavviz, I. bs, I-IX, Beyrut, 1997, III, 226.

¹⁰⁹ Tirmizî, Deavât, 62; İbn Hanbel, IV, 103.

¹¹⁰ Ahmed ibn Hanbel, age, XXVIII, 151 (16952).

¹¹¹ Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân, 28; İbn Hanbel, IV, 103.

¹¹² Ahmed ibn Hanbel, age, XXVIII, 156.

¹¹³ Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân, 27.

11- Temîm ed-Dârî dedi ki: “Bir gecede on ayet okuyan kimse gafillerden yazılmaz.”¹¹⁴ Bu haber de bir önceki gibi hükmen merfûdur.

12- Temîm ed-Dârî ve Fudâle ibn Ubeyd şöyle demişlerdir: “Kim bir gecede yüz ayet okursa, ona bir kantar sevap yazılır, -kintardan bir kırat, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır- ve Allah’ın dilediği kadar ecir kazanır.”¹¹⁵ Bu haber de hükmen merfûdur.

13- Temîm ed-Dârî’nin rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: “Âhir zamanda bir kavim, develerin hörgüçlerini ve koyunların kuyruklarını kesecekler, ancak canlı bir varlıktan kesilen parça ölü hükmündedir.” Tirmizî, hasen-garîb dediği hadisle ehl-i ilmin amel ettiğini belirtmekte, Zevâid’de Bûsîrî, isnâdındaki Ebû Bekr el-Hüzelî’nin zayıf olduğuna işaret etmektedir.¹¹⁶

14 Temîm ed-Dârî’nin rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: “Cuma namazı, çocuk, köle ve misafir dışında herkese vaciptir.” İbn Adiy’e göre, seneddeki el-Hakem, İbn Amr er-Raînî’dir. Zehebî, Nesâî ve başkalarının onu zayıf kabul ettiklerini söylemektedir. Ayrıca, Dırâr ibn Amr el-Muttalibî metrûktür.¹¹⁷

15- Temîm’in rivâyetine göre Allah’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Medine’ye giden yolların her birinde kılıcı kuşanmış bir melek bulunmaktadır. Deccâl oraya ebediyen girmeyecektir. “Heysemî, seneddeki Ömer ibn Yezîd ve babasını tanımadığını söylerken Şuayb el-Arnaûd, hadisî sahit olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸

16- Temîm’in rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: “Kocanın eşi üzerindeki hakları, yatağını terk etmemesi, taksimine razı olması, emirlerini yerine getirmesi, izni olmadan dışarıya çıkmaması ve hoşlanmadığı insanları eve almamasıdır.” Taberânî’nin zikrettiği haberin senedindeki Dırâr ibn Amr zayıftır.¹¹⁹

17- Temîm’in rivâyetine göre Peygamber s.a. şöyle buyurmuştur: “İçki haramdır. Satışı ve bedeli de haramdır.” Heysemî, isnâdı muttasıl hasen bir hadistir, derken Şuayb el-Arnaûd, Şehr ibn Havşeb’den dolayı isnâdının zayıf olduğunu söylemektedir.¹²⁰

18- Cessâse Hadisi: Yukarıda da işaret edildiği gibi bu haberin en önemli tarafı, Hz. Peygamber’in kendisinin önceki anlattıkları ile örtüştüğü için minberden sahâbeye anlatmasıdır. Fâtima bint Kays’ın naklettiği habere göre, Peygamberimiz bir gün sahâbe-i kirâmı mescide toplamış, minbere oturmuş ve “Sizi bir şeye teşvik veya bir şeyden tahzir için toplamadım. Temîm ed-Dârî bana geldi ve bey’at etti. İyi bir Müslüman oldu. Bana, size daha önce Deccâl’le ilgili olarak söylediklerimle uyuşan şeyler anlattı. Onun anlattıklarını size aktarmak için topladım.” diyerek söze başlamıştır. Kissa özetle şöyledir: Temîm, Lahm ve Cüzam kabilesinden otuz kişi ile deniz yolculuğuna çıkar. Fırtınaya tutulurlar. Bir ay kadar dalgalarla boğuşuktan

SüfFD / 21

109

¹¹⁴ Dârimî, Fedâilü’l-Kur’ân, 26.

¹¹⁵ Dârimî, Fedâilü’l-Kur’ân, 31.

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, Edâhi, 4; Tirmizî, Sayd, 12; İbn Mâce, Sayd, 8.

¹¹⁷ Beyhakî, age, III, 261, Muhakkikin notu.

¹¹⁸ Taberânî, age, II, 54; Heysemî, age, III, 309; Ahmed ibn Hanbel, age, XXXXV, 58.

¹¹⁹ Taberânî, age, II, 52; Heysemî, age, IV, 314. Burada el-Evsat’ta olduğu söylenen haber, el-Mu’cemü’l-Kebîr’dedir.

¹²⁰ Heysemî, age, IV, 88.

sonra bir adaya çıkarlar. Karşlarına tuhaf kılıklı, konuşabilen Cessâse adında bir hayvan çıkar ve onları kilisedeki adama yönlendirir. Bu adam bağlanmış, iri yapılı ve heybetli bir varlıktır. Onlara yaşadıkları çevredeki Beysan hurmalığını, Taberiye gölünü, Zügar pınarını ve son peygamberin çıkıp çıkmadığını sorar. Sonra da kendisinin Deccâl olduğunu, yakında çıkacağını Mekke ve Medine dışında her yeri dolaşacağını söyler. Peygamberimiz: “*Dikkat edin, bunu size daha önce söylemiş miydim?*” diye sorunca cemaat; “Evet” dediler. Hz. Peygamber: “*Gerçekten Temîm’in sözü, bu sözün Deccâl ve Medine ile Mekke hakkında söylediklerime uyması hoşuma gitti.*” buyurdu. Sonra da Deccâl’in doğu tarafından zuhur edeceğine işaret etti.¹²¹

Bu haber sebebiyle pek çok farklı kanaatler ortaya atılmış ve değerlendirilmeler yapılmıştır. Deccâl’den bahseden haber, gaybe ait bir konuda bilgi vermektedir.

İnsanlık tarihi boyunca farklı din, medeniyet, ve felsefî kanaatlere sahip milletlerin hepsinde gayb telâkkisi ve gaybe iman mevcuttur. Kitabî dinlerdeki gayb telâkkisi birbirleriyle uyumaktadır. İslâm’dan önce Arapların dinî hayatında da gayb âleminin önemli bir yeri vardır.¹²²

Kur’ân’da gaybden, gelecekte haber veren ayetler konusunda ihtilâf yoktur. Hz. Peygamber’in Kur’ân’dan başka vahiy almadığını kabul eden kanaat sahiplerine göre, bu konudaki hadislerin hiçbiri kabul edilemez niteliktedir. Hepsisi sonradan uydurularak, Peygamberimize söylettirilmiştir.¹²³ Ancak Hz. Peygamber’in Kur’ân dışında vahiy almadığı görüşü vakıya mutabık değildir. Namaz vakitleri, rekâtları, kılış şekli, sefer namazı, ezan, mirasla ilgili bazı hükümler, Kur’ân’da zikredilmeyen vahiylerle Peygamberimize bildirilmiştir.¹²⁴

Cessâse kıssası değerlendirilirken gözden kaçan veya yeteri kadar üzerinde durulmayan bir nokta da, bu haber sebebiyle Temîm’in değerlendirilmesi ve yargılanmasıdır. Çünkü birden fazla tarikten rivâyet edilen haberin hiç birisinin râvîsi Temîm değildir. O, kıssayı Hz. Peygamber’e anlatmıştır. Rivâyetin bize intikalinde Temîm’in üstlendiği başka bir görev yoktur. Peygamberimiz, sahâbeye minberden nakletmiş, sonra da duyan râvîler tarafından nakli gerçekleşmiştir.¹²⁵ Bu haberin değerlendirilmesinde Temîm’in konumunu iyi tespit etmek gerektiği kanaatindeyim. Bu bakış açısı, kıssanın doğruluğunu savunmaktan farklı bir durumdur. Kıssanın yalan olduğunu kabul edenlerin, Hz. Peygamber’in onu nakletmesini yorumlama biçimleri de isabet kaydetmemektedir. Başkasından duyduğu bir yalan haberi Efendimizin aktarmasının doğruluğunu savunmak nasıl mümkün olabilir? Kaldı ki, söz konusu olan zaman dilimi, vahyin iniş sürecine, Hz. Peygam-

¹²¹ Müslim, Fiten, 19-121; Ebû Dâvûd, Melâhim, 15; Tirmizî, Fiten, 66; İbn Mâce, Fiten, 33; İbn Hanbel, VI, 374, 413.

¹²² Çelebi, İlyas, “Gayb”, *DİA*, XIII, 404-409, 405.

¹²³ Hatiboğlu, Mehmed, *Hiz. Peygamberin Vefatından Emevîlerin Sonuna Kadar Siyâsî-İçtimâî Hadiselerle Hadis Münasebetleri*, Basılmamış Doçentlik Tezi, 1-8.

¹²⁴ Ayrıca bkz., Fetih, 48/27; Cibrîl hadisi, Müslim, İmân, 1-9.

¹²⁵ Rivâyetlerin büyük bir çoğunluğu Fâtıma bint Kays tarafından nakledilmektedir: Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hanbel ve Taberânî. Yıldırım, Enbiya, “Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Cessâse Hadisi”, *Hadis Problemleri*, 223-247, 2. bs., İstanbul, 2001.

ber'in söylediklerinin Allah Teâlâ tarafından tashih edilebildiği bir döneme rastlamaktadır.

Muteber kaynaklarda zikredilen ve rivâyet tekniği açısından problem taşımayan bu haberin metin tenkidi yöntemlerinin kullanılarak reddi, Hz. Peygamber'e ait bir haber olmadığının ortaya konulması mümkün olabilir. Ancak, böyle bir yöntemi uygularken, peşin kanaatlerden ve önyargılardan uzak bulunmak gerekmektedir. Konu ile ilgili müstakil bir çalışma yapan bir araştırmacının, coğrafi bilgilere dayanarak hadisi reddetmesi, bu konularda biraz aceleci davranıldığı şüphesini uyandırmaktadır. Çünkü, on beş asır önce olduğu anlatılan bir hadisenin geçtiği adanın bugün araştırılması ve bulunamadığı için yokluğuna hükmedilmesi pek mümkün görünmüyor. Çok kısa, belki bir insan ömrü içerisinde dahi deniz ve göllerde birtakım değişikliklerin gözlenmesi mümkün olabilmektedir. Günümüzde meydana gelmiş olan tsunami felâketi sonrasında oluşan yeni durumlar konuyu daha yakından görmemizi sağlamaktadır.¹²⁶

19- İbn Asâkir'in zikrettiği bir haberde Temîm, kudî bir hadis nakletmektedir. Dört sayfayı bulan bu haberde, Allah Teâlâ'nın *velîm* dediği bir kul ile, *düşmanım* dediği bir kişinin ruhlarının kabzedilmesi, kabir hayatları, sualler, cevaplar, sonuçları tasvir edilmektedir.¹²⁷ Hadis kaynaklarımızda yer bulamayan bu haber, muhtevası itibarıyla kabul edilebilir bir haber niteliği taşımamaktadır.

20- Temîm ed-Dârî anlatıyor: Hz. Ömer zamanında insanlar bina yapımında âdeta yarışa girmişti. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: "Ey küçük Arap topluluğu! Dünyadan sakının, dünyadan sakının! Müslümanlık ancak cemaatle yaşanır. Cemaat de ancak otorite ile tesis edilir. Otoriteyi tesis etmek de itaatle mümkündür. Kimi, toplum bilinçli olarak başkan seçerse, bu hem kendisi hem de toplum için dirlik vesilesi olur. Kimi de toplumu, sorumluluğunu idrak etmeksizin başkan yaparsa bu, hem kendisi hem de toplumu için felâket olur."

Aslında bu haber mevkûftur. Temîm'in naklettiği bir haber olması cihetiyle burada zikredilmiştir.¹²⁸

Kaynaklarımızda yer almayan, ancak Rene Basset'in neşrettiği bir makalede "Hâzihi Kısâtü Temîm ed-Dârî fî Dünyâ mine'l-Acâib fî Cezâiri'l-Bahri'l-Muhît" başlığıyla zikrettiği habere temas etmemiz uygun olacaktır.¹²⁹ İbn Abbâs'tan nakledilen haberin başında Temîm'i tanıtan birkaç cümleden sonra, on üç sayfa devam eden rivâyet başlıyor. Rivâyette Temîm'e cin musallat olması, onu alıp götürmesi, arayıp bulamayınca eşinin halife Hz. Ömer'e müracaat etmesi, iddetini bekledikten sonra Benî Uzra'dan bir adamla evlenmesi, sonra Temîm'in mü'min bir cin yardımıyla kurtulması, bir adaya götürülmesi, orada Deccâl'i görmesi, harikulâde hallere şahid olması, evine dönmesi, dönünce kadının eski eşi olan Temîm'i tercih etmesi olayı uzun uzun anlatılmaktadır. Bu muhtevada bir haberin

¹²⁶ Yıldırım, "Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Cessâse Hadisi", 227.

¹²⁷ İbn Asâkir, age, XI, 54-58; Makrîzî, age, 142-152.

¹²⁸ Dârîmî, Mukaddime, 26.

¹²⁹ Rene Basset, Les Aventures Merveilleuses de Temîm ed-Dârî, Giornale, Della Societa, Asiatica Italiana, 5, 1891, 3-26.

Basset tarafında neşri câlib-i dikkattir. Temîm kıssası olarak takdim edilen bu haberin muhtevası da aklî ve naklî ölçülere göre kabul edilebilir değildir.¹³⁰

B- Değerlendirme

Bu bölümde Temîm'in rivâyet ettiği yirmi haber ele alınmıştır. Yirminci haber Ömer ibn el-Hattâb'ın sözüdür. Cessâse hadisi ise Temîm tarafından rivâyet edilmese de Hz. Peygamber'e onun anlatmış olması münasebetiyle incelenmiştir.

Rivâyetler, ibâdete dair altı, ahlâka dair dört, ahkâma dair beş ve istikbale dair dört haberden oluşmaktadır. Sihat açısından değerlendirdiğimizde, sahih ve hasen hadisler on tanedir. İki uydurma, bir tane çok zayıf, altı tane de zayıf hadis bulunmaktadır.

Hadislerin muhtevasına baktığımızda, ibadet, ahlâk ve ahkâma dair haberlerin, her Müslüman'ın ilgi alanına giren konulara temas ettiğini görmekteyiz. Bu haberlerin bir kısmında, kırk milyon sevap gibi mübalâğalı ifadeler mevcuttur. Temîm'in istikbale dair haberleri ise tenkit konusu olmuştur. Cessâse hadisine yukarıda temas edilmişti. Burada, İsrâiliyyâta dair haberleri naklettiği iddiası üzerinde durulacaktır.

İsrâiliyyât, Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan İslâm kaynaklarına geçtiği kabul edilen bilgilerdir. Batılı araştırmacılar, İslâmî literatürün hemen her alanında İsrâîlî bilgilerin mevcut olduğu kanaatinde. Bu kanaatle onlar, İslâm'ın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan esinlenilerek oluşturulmuş bir din olduğu tezini ispata çalışmaktadırlar.¹³¹ Halbuki semâvî dinlerin hepsinde inanç esasları büyük ölçüde aynıdır. İbadet ve muamelât konularında da benzerliklerin bulunması gayet tabîidir. Çünkü bu dinler ilâhî menşelidir. Bir süreç içerisinde, Allah c.c. tarafından peygamberleri aracılığı ile insanlara gönderilmişlerdir. Benzerliklerden yola çıkarak, bir çeşit intihalden söz etmek bu gerçekleri göz ardı etmekle ancak mümkün olabilir. Aksi takdirde, dinlerin gelişi ile ilgili basit bilgilere sahip her insanın bu konuda farklı düşünmesi mümkün değildir.

Batılı araştırmacıların yanında bazı Müslüman ilim adamları da, sahâbe ve tâbiûn neslinden bazı kimselerin İsrâiliyyâtı naklettikleri ve yayılmasına sebep olduklarını iddia etmektedirler. Bunlara göre, Temîm ve benzeri şahsiyetler, eski dinlerindeki bilgilerini bu tarafa aktarmışlar, saf İslâm itikadını bozmuşlar, yanlış bilgi ve inanışların yayılmasına sebep olmuşlardır.¹³²

Burada üzerinde durulması gereken nokta, Temîm'in kasten böyle davranmış olabilmesi ihtimalidir. Hayatını ve rivâyetlerini ölçü alarak böyle bir sonuç elde etmemiz mümkün değildir. Aksine o, âbidâne zâhidâne ve samimi bir hayatın peşinde olmuştur.

¹³⁰ Kıssanın ülkemizde de ehil olmayan kişiler tarafından neşrini tenkit için bkz. Yıldırım, agm, 238.

¹³¹ Hatiboğlu, İbrahim, "İsrâiliyyat", *DİA*, XXIII, 195-99, 197.

¹³² Ebû Reyve, Mahmûd, *Advâ' ale's-Sünneti'l-Muhammediyye*, 5. bs., Kahire, 1957, 154-55.

Sonuç

Sahâbî Temîm ed-Dârî'nin hayatı ve rivâyetlerinin ele alındığı bu makalede ulaşılan sonuçlar şöylece özetlenebilir:

1- Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız Temîm, Hz. İbrahim'in ve neslinin metfun bulunduğu Filistin bölgesinde yetişmiş, dinini iyi tanıyan, bilgili, kültürlü bir Hıristiyan'dır.

2- Dârîler heyeti ile Mekke'ye gelerek Peygamberimizi ziyaret etmiş, kardeşi ve heyet üyeleri ile birlikte İslâm'ı kabul etmiştir. İyi bir Müslüman olduğu Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiştir.

3- Peygamber Efendimizi görmüş, konuşmuş, ondan ilim irfan almış, hayatında bunun izlerini taşıyan Temîm'in, Ömer ibn el-Hattâb gibi hassas ve dikkatli biri tarafından Medine'nin en hayırlısı olarak tavsifi, onun hayatındaki istikamete işaret etmektedir.

4- Medine'de, mescidin, aydınlatılması, minberin yapımı gibi hizmetlerin yanında, Kur'ân'la irtibatı dikkat çekecek seviyededir. Kur'ân'ın cem'i, hıfzı, kıraati konusunda çalışmaları olmuş, Kur'ân'ı çok okuyan bir kişi olarak temayüz etmiştir. Ayrıca Hz. Ömer'den izin alarak mescitte vaaz etmiş, insanlara Kur'ân okumuş, emir ve yasakları anlatmıştır.

5- Cessâse kıssasını Peygamberimize anlatan odur. Gelecekte olacak hadiselerin anlatıldığı kıssada, akıl mantık ölçüsü içerisinde anlaşılması güç olan şeyler vardır. Sağlam, objektif metin tenkidi ölçüleri kullanılarak bu haberin kabul edilmemesi de mümkün olabilir. Ancak meseleyi, sadece gaybî bilgi ihtiva ettiği noktasından ele alarak değerlendirmek isabetli görünmemektedir.

6- Temîm'in söz ve davranışlarında eski inanç ve bilgilerinin tesirinin olmadığını iddia etmek mümkün değildir. İlâhî menşeli olmaları itibarıyla inanç ve davranışlarda benzeşme zaten mevcuttur. Buna rağmen onu, İsrâiliyyâtla dinimizi dolduran bir mühtedi gibi görmek ve göstermek için yeterli delil mevcut değildir. İnsan olarak, hata etmeyen bir konumda olması mümkün olmadığı için, meseleyi bu çerçevede ele almak gerekmektedir.

7- Temîm'in rivâyet ettiği, ibadet, ahlâk, ahkâm ve istikbale dair yirmi haberin yansı sahîh ve hasen, yedi tanesi zayıf, iki tanesi ise uydurmadır. Makalede Temîm'in Rivâyetleri bölümü biraz daha geniş ele alınabilirdi. Hadislerin manaları, günümüze aktardıkları mesajlar, şerh ve açıklamalarla biraz daha detaylı incelenebilirdi. Ancak, makalenin hacmini arttırmamak için bu bölüm muhtasar ele alınmıştır.

8- Bütün sahâbîlerin ayrı ayrı incelenerek, Müslümanlara tanıtılmasının çok önemli bir hizmet ve mutlaka yapılması gereken bir görev olduğu unutulmamalıdır.

TEMİM ed-DÂRÎ VE RİVÂYETLERİ

Yrd.Doç.Dr.Mahmut YEŞİL

TAMİM AL-DARI AND HIS TRANSMISSION OF HADITH

Tamim is a member of *al-Dâr* subdivision of the *Lahm* tribe which emigrated from Yaman to Palestine. He is called Abu Roqayya relating to his only child Roqayya. As a Christian scholar, he converted to Islam with his brother and some other members of

his tribe after coming to Makka. Onto his request, the Prophet granted him and his descendants the lands (iqta) of the two Palestinian villages in which he grewed up.

In the Madinan Period, he took part in raids together with the prophet. He also introduced oil-lamps in the Prophet's mosque and built in it a pulpit (minbar). He is the first person who lectured in the Madina Mosque and that by obtaining the permission of Khalif Omar.

Tamîm was an ascetic and devout believer. He always recited the Qur'ân and never abandoned his night prayers. He took also part in the 'collection' of the Qur'ân. He was accused for what he didn't deserve because the *Djassâsa* story he narrated to the Prophet. He transmitted about twenty traditions.

Tamîm died in 40/660 and his grave is in Hebron.

تميم الداري ورواياته

ينتمي تميم إلى فصيلة الدار من قبيلة لحم التي هاجر من اليمن إلى بلاد فلسطين. ويكنى بأبي ربيعة لابنته الوحيدة رقية. جاء وهو قسيس مع أخيه وجماعة من قومه إلى مكة المكرمة فأسلم. فأقطعته وأولاده رسول الله صلى الله عليه وسلم القريتين اللتين ولد ونشأ فيهما بناء على طلبه. وشاهد الغزوات مع رسول الله في العهد المدني، وقام بخدمات مثل صنع المنبر وتنوير المسجد النبوي. وهو أول من وعظ للناس بإذن من عمر رضي الله عنه في المسجد النبوي. وقضى حياته بالعبادة والزهد والورع. وكان لا يترك قيام الليل، ويكثر قراءة القرآن. وشارك في